

NYERGES GÁBOR ÁDÁM

„A makacs hullámmozgás” – öregedés–betegség–halál

Hármas motívumelemzés az Orbán Ottó-életműben

Orbán Ottó verseinek betegséget (s attól korántsem elválasztható módon: öregedést-öregséget, halált) tematizáló szöveghelyei, noha sokféle módon írják körül a test romlásának tapasztalatát, az életműre jellemző módon a szemléleti és identitásbeli egységesség észlelhető szándékával szönek összetett motívumrendszert. A betegség és halál (melyek számos esetben többé-kevésbé szinonim kapcsolatban is vannak, amennyiben a legyőzhetetlen betegség mint a megelőlegezett halál tűnik föl) rendre a versek énjétől idegen, az ellen támadást indító, hadat viselő („fölgyújtva és porig rontva a vár”;¹ „Környül kerített a halál engemet, / mint Firenzét Boccaccio pestise”),² fenyegető vagy szenvedélyes, hallgatag, rejtélyes entitásként, egyszer detektívként („a detektív halál”),³ máshol hitelezőként-végrehajtóként⁴ jelenik meg. A betegség rendre legyőzhetetlen, a vele szemben élő, kitartó én pedig így az Orbán más tematikájú verseire is jellemző csakazértis-dacos magatartással⁵ viselt esélytelensége biztos tudatában is felveszi vele a harcot:

A makacs hullámmozgás most újból lefele visz.

A bennem lappangó, arctalan szörny hűvösen mosolyog⁶

a betegség pórázán ugatom verssel a végtelent⁷

* A szerző az ELTE BTK Irodalomtudományi Doktori Iskolája 1945 utáni magyar irodalom programjának fokozatszerzés előtt álló hallgatója.

1 ORBÁN Ottó, *Kocsmában méláz a vén kalóz: Új versek 1993–94* (Budapest: Helikon Kiadó, 1995), 32.

2 ORBÁN Ottó, *Ostromgyűrűben* (Budapest: Magvető Kiadó, 2002), 49.

3 ORBÁN Ottó, *Szép nyári nap, a párkák szótlanul figyelnek* (Budapest: Magvető Kiadó, 1984), 31.

4 Lásd például a *Walther mester és az Ördög* című versben a(z ördögi alku keretében) „hitelező” időről szólva is: „Mindegy. Mindegy, hol éltem, ha fölélttem / a fukar idő szűkös hitelét.” ORBÁN, *Kocsmában méláz a vén kalóz*, 102.

5 „Hallottad-e már a szónoklatainkat? / Az őrült közép-európai mégis-t?” ORBÁN O., *Hallod-e te sötét árnyék: Új versek 1995–96* (Budapest: Magvető Kiadó, 1996), 5.

6 ORBÁN Ottó, *A fénys cáfolat* (Budapest: Magvető Kiadó, 1987), 70.

7 Uo., 56.

Könnyű Szent Györgynek ledöfni a sárkányt,
a szárnyas féreg⁸ egy hörgéssel kiadja a lelkét;
a betegség, a sári kis kígyó csak aprókat sziszeg...⁹

A jégcsapdába zuhant mamut nem adja föl, dobálja magát, kapaszkodik,
liheg, forró nyarakra gondol, verset ír, hiába persze,
a tél csak tél marad s a halál halál!¹⁰

az add fel, a vége, a minden veszve,
a kelj föl, a rendíthetetlen rögeszme¹¹

Szkanderezzünk mondom lássuk ki az erősebb
Megátkozotalak mondja a betegség¹²

Lassan vonul hadaival a zsibbadás
félálomban derengő testem terepén¹³

Illetve: „Tűzfelhőt fújó totemállatom nem békül a halállal”,¹⁴ mellyel szemben az érett férfikor „vesztő állásban és lépéslehetőség nélkül sakkozik”,¹⁵ illetőleg: „A várvédő hadtest a várhegy kazamatáiban szorongva, / [...] / tervet készít”.¹⁶

A fenti szempontot kiegészítve emlékeztetnék arra, hogy szintén más típusú Orbán-versek kapcsán Tarján Tamás – és vele részben összhangban épp a betegség- és halál-versek kapcsán, Dérczy Péter¹⁷ – is megfigyelte a sajátos, orbáni mégismorált, például:

8 Külön figyelemre érdemes, hogy az elmúlás, illetve végzet milyen gyakran tűnik föl mitikus, emberfeletti erővel bíró lény (szörny, sárkány) képében, mint például itt is: „a káprázó totálképet fölváltó, éles közelin / mind gyakrabban merül föl a szökökutat fújó, kórházfehér szörny”; „a betegség a lomha szörny / rálép és eltapossa” vagy: „A denevérember öregedés / Vállamra akasztja szárnyát”. ORBÁN Ottó, *A kozmikus gavallér* (Budapest: Orpheusz Könyvek, 1990), 62; ORBÁN Ottó, *Lakik a házunkban egy költő: Új versek, 1999* (Budapest: Magvető Kiadó, 1999), 50; ORBÁN, *Ostromgyűrűben*, 6.

9 ORBÁN, *A kozmikus gavallér*, 44.

10 ORBÁN Ottó, *Egyik oldaláról a másikra fordul; él* (Budapest: Magvető Kiadó, 1992), 71.

11 ORBÁN, *Kocsmában méléz a vén kalóz*, 90.

12 ORBÁN Ottó, *Az éjnek rémjáró szaka* (Budapest: Magvető Kiadó, 2002), 49.

13 ORBÁN, *Szép nyári nap, a párkák szótlanul figyelnek*, 50.

14 ORBÁN, *Ostromgyűrűben*, 50.

15 ORBÁN, *A fényes cáfolat*, 19.

16 ORBÁN, *Ostromgyűrűben*, 49.

17 „E »Világnagy éjszaká«-ban [...] ugyanakkor »rögeszmésen« (Orbán egyik igen gyakran használt szava) föltűnik egy másik fajta magatartásmód is, mely az előzőnek éppen ellentéte. Az ebből eredő költői beszédet leginkább úgy jellemezhetnénk, hogy a versek beszélője mindenek ellenére megpróbálja megtalálni és felmutatni azt a pontot, ahonnan nézve a pusztulás mégsem teljességgel értelmetlen, s főleg nem a beszélő fölött lévő kiszámíthatatlan és befolyásolhatatlan sorsszerűség. Az időben nem túl messzire visszalépve, a klasszikus modern magyar költészet olyan magatartás-mintájával szembesülünk így, mely Ady lírájában körvonalazódott a leglátványosabban. A »muzáj herkulesi« toposzról van szó; arról a »csakazértis« költői szemléletről, melyben bár föltáru-

mi dolgunk egy legújabb extrákkal szerelt
és minden eddiginél tökéletesebb világban,
hol hallani már a gének énekét?
Kimondani, amit elődeink, a balgák
és balekok már annyiszor kimondtak,
a hagyományos, közép-európai „mégis”-t?¹⁸

A katonai-stratégiai fogalmi készlettel (tehát: a hadviselés nyelvével) operáló betegség-leírás, melyben a romló állapot mint anektálási szándékkal (többszörfeltartóztathatatlanul vagy csak ideiglenesen lassítható módon) előrenyomul a fenyegetett területen (az ép testben), szintén megfelel a betegségleírások egy típusára jellemző konvencióknak, ahogy arra Susan Sontag is felhívja a figyelmet, bár elemzésében elsősorban a rák nyelvi-metaforikus megjelenítésére koncentrált.¹⁹ Orbánnál is gyakori és jellemző a betegséggel folytatott küzdelem megragadása militáns szó- és asszociációs készlettel (ennek egyik leginkább szembeötlő példája lehet utolsó még általa összeállított kötetének címe is: *Ostromgyűrűben*):

minden sejt egy-egy akna, a lankás dombvidéken,
hol mámoros pókként sétált öt ujjunk,
egyszerre csak fölrobbanunk: a fölvevőgép csillogó tekintete
közönyösen söpör végig a húscsapatokon...²⁰

Operált koponyámhoz mind közelebb robban a gránát²¹

az idő fundamentalista szelleme
pokolgépet rejt életfontosságú szerveinkbe²²

bombát robbantanak testünkben a terrorista sejtek²³

Az előbbi két lehetséges viszonyulásmód, tehát a betegség mint legyőzhetetlen, rideg és félelmetes ellenfél, valamint a háborús metaforizáció találkozik abban a sorban, ahogy a betegség képileg és átvitt értelemben is ketyegő bomba gyanánt, fegyverként jelenik meg:

a reménytelenség lehetősége is, hangsúlyosan jelenítődik meg a túlélés reményének metaforája.”
DÉRCZY Péter, „»Között«: Orbán Ottó: *Ostromgyűrűben*”, *Alföld* 54, 4. sz. (2003): 89–97, 91.

18 ORBÁN, *Ostromgyűrűben*, 60.

19 SUSAN SONTAG, *A betegség mint metafora*, ford. LUGOSI László (Budapest: Európa Könyvkiadó, 1983), 77–85.

20 ORBÁN, *A kozmikus gavallér*, 40.

21 ORBÁN, *Az éjnek rémjáró szaka*, 7.

22 ORBÁN, *Ostromgyűrűben*, 41.

23 ORBÁN, *Az éjnek rémjáró szaka*, 50.

A bennem ketyegő pokolgép
szédüléssel és bénasággal jelzi, hogy újból megjött az ősz²⁴

hol aknát robbant a vérben,
az összeszűkülő érben
a zuhanás a porba²⁵

lappangó öregség,
bujkáló betegség
orgyilkos törként jár át.²⁶

A gyakran megszemélyesített fenyegetés tárgyként való megjelenése gyilkos precíziójára, kíméletlen kegyetlenségére utal, mint például amikor „számítógép-agyú végzet”²⁷ gyanánt tematizálódik. Ennek az ábrázolási lehetőségnek talán legradikálisabb megoldása az, mikor a romlás nem is gépként viszi véghez gyilkos küldetését, hanem elvont tárgyként, személytelen, élettelen, a természet törvényei szerint működő létezőként, tehát, mondhatni, *sorsszerűen*²⁸ eljárva:

Megszédülve a sötét mágnes közelétől
hiába kezdem sejteni a csapda működési elvét²⁹

A makacs hullámmozgás most újból lefele visz.³⁰

A betegség így részben az énről leválasztva tematizálódik; noha befolyásolja, átalakítja, s végül felemészti a versekben megnyilatkozó individuumot, mégsem válik sosem az én szerves, teljesen intakt részévé a test romlásának tünetegyüttese. A szerző szinte minden, ilyen témájú szöveghelyét tanulmányozva megfigyelhető ez. Orbán Ottó költészetében a betegség megjelenése nem szakadási vagy töréspontként realizálódott a versek önazonosságra törekvő én-elbeszélője számára, az életmű-egész folyamatában nem jelent radikális változást a betegség és elmúlás témájának immáron hangsúlyos referenciális vonatkozásokkal is bíró megjelenése. Ezt igazolja az az eljárás is, ahogy a *Kocsmában mélnáz a vén kalóz* kötet *A krónikás barát* című versében Orbán önmitizálási eljárásainak két meghatározó vonulataként összekapcsolja a betegség–megnyomoro-

24 ORBÁN, *Egyik oldaláról a másikra fordul; él*, 38.

25 ORBÁN, *Kocsmában mélnáz a vén kalóz*, 90.

26 ORBÁN Ottó, *A keljőljancsi jegyese* (Budapest: Századvég Kiadó, 1992), 59.

27 ORBÁN, *Szép nyári nap, a párkák szótlanul figyelnek*, 73.

28 A sorssal szorosabb (egyben: konvencionálisabb) fogalmi kapcsolódással válhat a betegség átokcsapásá is: „Meglépetésként ért, hogy az átok ilyen ravaszul megy teljesezésbe. / Minden, mint azelőtt, csak bottal kopogok, csak a testemen belül / egy nyomorék öreg kerülgetek.” ORBÁN, *Lakik a házunkban egy költő*, 20.

29 ORBÁN, *A fénys cáfolat*, 10.

30 Uo., 70.

dás toposzát a „távlatos szemlélő” szerepkörében újra és újra kijelölt,³¹ saját pozícióval. Ez által is megerősíti szándékát, hogy beemelje a betegség tapasztalatát az önmitológia narratívájába, s szervesen be is építse:

Izzó szenével Isten nem csak azért nyomorít meg engem,
hogy írógépemhez láncolt krónikása legyek,
de hogy egy magaslatról lássak rá a történetre.³²

Úgy vélem, ez a megváltozott tapasztalat a versekben arra a korábbi felfogásra épülve találja meg a maga szemléleti és értelmezési helyét, amellyel Orbán Ottó 1970-es években írt verseiben a fiatalság problémájához nyúl, melynek legartikuláltabb és hangsúlyosabb megnyilvánulása *Az alvó vulkán* kötetben figyelhető meg. Az ifjúság szemlélete ugyanis Orbán verseiben (kiváltképp a már a betegség tapasztalatának meglétekor írt verseiben) test és lélek legalábbis részbeni különválasztásának vonatkozásában figyelhető meg. Ez a régi és gazdag hagyománnyal bíró, dualista elgondolás (melynek előzményei az európai filozófiában egészen Platónig visszavezethetők) nem test és lélek harmóniáját helyezi figyelme középpontjába, hanem a kettő közötti valaminő feszültséget. Orbán versei esetében a test jellemzően valamiféle kimondatlan egyezség, alku felrúgójaként, árulóként jelenik meg az által, hogy – szemben az ugyan mind bölcsesbé, tapasztaltabbá, s ebből fakadóan a cinizmusra is hajlamosabbá váló lélekkel, mely azonban magában őrzi nem pusztán emlékként, de önazonos módon a múlhatatlan ifjonti létállapotot – megöregszik, elromlik, elhasználódik:³³

Ajaj, megcsal a testünk, megcsal az ordas kurva,
azt hazudja, minden megmarad, épp csak átlényegülve
egy üstökös csóvájaként suhanó fátyol fényredőiben³⁴

Nem vagyunk fölkészülve arra, hogy fölmond a testünk.³⁵

Míg a lélek az idő előre haladtával gyarapszik, őrizve fiatalos, naiv vitalitását, s minduntalan új tapasztalatokat gyűjtve egyre több bölcsességre is szert tesz, addig a test kizárólag romlani képes az öregedés folytán („Mindennapos vereségünk a test”),³⁶ ez által felborítva test és lélek fiatalkori harmóniáját. Erre az egykori, idilli állapotra utalnak vissza rendre még azok a versek is, melyek nem élnek a megnevezés olyan fokú közvetlenségével, mint például *A fényes cáfolat Önnön testéhez* című darabja: „Búcsúzunk egy-

31 Lásd egyebek mellett: a *Távlat a történethez* kötet címében is megjelölt én-pozicionálást.

32 ORBÁN, *Kocsmában mész a vén kalóz*, 37.

33 Ha pedig a test romlását árulásként fogjuk fel; vö.: „Úgy hisszük, a test hűtlenségének sajátos logikája van.” Ismét párhuzamot vonhatunk azzal, ahogy szintén Sontag elemzése elején a rák jelentkezését „könyörtelen orvtámadásként” elgondolt csapásként írja le. SONTAG, *A betegség mint metafora*, 7; 49.

34 ORBÁN, *Szép nyári nap, a párkák szótlanul figyelnek*, 49.

35 ORBÁN, *A kozmikus gavallér*, 68.

36 ORBÁN, *Az éjnek rémjáró szaka*, 11.

mástól, édenkert és lakója³⁷ vagy az *Ostromgyűrűben* ciklus záró darabja [*Élet*]: „Élni – bármi is a vége – látogatás az édenkertben...”³⁸

Azonban nemcsak halál és öregedés függ így össze Orbánnál egyazon folyamat más-más *időbeli* állomásaiként („Az idő, a titkos ügynök már rég beépült szervezetünkbe”).³⁹ Gyakran maga a betegség is úgy jelenik meg, mint ennek a romlási folyamatnak lényegében elkerülhetetlen egyik tünete, semmint azzal párhuzamosan zajló, negatív hatású, testi folyamat. Mi több, Orbán betegségtudata *elsősorban* az öregség/öregedés afféle felfokozott, felerősödő megtapasztalásaként, a végesség érzetének, a végső elromlás közeledtének eszkalálódó érzeteként tűnik fel. Ebből a belátásból ered az az Orbán betegségverseiben gyakran visszatérő (meglehetősen konvencionális) képzet, melynek értelmében a szabadságra vágyó (gyakran madár képében vagy arra emlékeztető attribútumokkal⁴⁰ ábrázolt) lélek az azt törbe csalva fogságba ejtő, vagy azt visszatartó test kalickájában–börtönében–fogságában raboskodik, senyved, például:

Búcsúzunk egymástól, édenkert és lakója.
Most, hogy a szellem már repülni tud,
te folyton visszahúzod, magyarázkodol,
fejfájásra és időjárásváltozásra fogva⁴¹

Megnyomorodunk testünkben, mire szellemünk megtanul repülni.⁴²

Vagy ahogy *A két felütésében* maga Orbán is reflektál rá: „Az öregségre még találunk jó metaforát, a cellát”.⁴³ Ez a betegség előre haladtával mind élesebbé váló, belső összeegyeztethetetlenség, test és lélek össze nem hangolhatósága az egyik olyan effektus, mely ellenpontozza az e tematikába illő verseknél a beletörődő rezignáltság modalitását. Ez a legtöbb esetben folyvást feszültségteli, belső ellentétekkel teli, aktív viszonyt kölcsönöz a vonatkozó versek alaphangulatának a magyar lírai betegségábrázolásokban inkább jellemző, melankolikus panaszosság alaphangulatával szemben:

37 ORBÁN, *A fényes cáfolat*, 6.

38 ORBÁN, *Ostromgyűrűben*, 54.

39 ORBÁN, *Szép nyári nap, a párkák szótlanul figyelnek*, 72.

40 Ugyancsak megfigyelhető, hogy Orbán Ottónál egészség–fiatalság és betegség–öregség képzetkörei milyen alapvetően összefonódtak a repülés–szabadság, illetve földhöz kötöttség–fogság ellentétpárjainak képzetköreivel; ahogy a *Homlokán babérrel a költő* című versben is megfigyelhető, hogy még az olyan szöveghelyek esetében is, ahol Orbán elkerüli ugyan a madár-metaforika használatát, a repülés–fogság ellentétpár továbbra is megjelenik: „A föld jegyében született lényt / vonzza a föld. Röpködhettem az égben légi utasként, / bámulhattam a mennydörgő elefánt hátáról Indiát, / végül mégis a székemhez szögezett a sors.” ORBÁN, *Kocsmában méléz a vén kalóz*, 78.

41 ORBÁN, *A fényes cáfolat*, 6.

42 ORBÁN, *A kozmikus gavallér*, 66.

43 ORBÁN, *Kocsmában méléz a vén kalóz*, 54.

Késő, késő, kuncog Professor Orban of Hungary,
már megcsapta a sötét léghuzat, s ha nyomorék is,
örjöngő kamasz-lényéhez képest már-már szabad...⁴⁴

Orbán e verseiben test és lélek viszonya egymáshoz nagyjából olyan, egymást feltételező – azonban a betegség idejére már megromlott, diszfunkcionális viszonyt – tükröz, melyben a lélek nem tudja teljesen függetleníteni magát a test szabta korlátoktól, de az Orbán egész költészetének egyik legfontosabb, központi szimbólumaként használt „költészet hatalma” csodatétele által, időről időre mégis képes szárnyalni.⁴⁵ A lélek tehát részlegesen, ideiglenesen képes szabaddá válni, nemcsak emlékezni a fiatalkori harmóniára, de a képzelet és a fantázia „csodája” által újra és újra át is élni azt, szabadsága viszont a beteg test béklyója miatt sosem lehet teljes körű. Ez a viszony az európai filozófiában leginkább azzal rokonítható, ahogy Aquinói Szent Tamásnál „a lélek tehát a testtel együtt alkotja az egy és ugyanazon embert, de szellemi lényege felülemelkedik az élő testben betöltött funkcióján”.⁴⁶

A már említett, platóni alapú kétosztatóság tehát nem pusztán test és lélek dualitásában figyelhető meg Orbán vonatkozó verseiben, elvégre a lélek testben senyvedő rab mivoltának és a lélek testünkkel ellentétben halhatatlanként való felfogásának is Platónnál találjuk a filozófiai alapjait.⁴⁷ Hasonló oppozícióval Orbán is előszeretettel él: „Örökké élhetnénk, ha nem volna testünk”.⁴⁸

S miközben a fogyatkozó, romló test nemcsak fizikai korlátai folyamatos szűkülését, de növekvő tempóban fogyó idejét is jelenti a betegség–öregség–romlás („Nekem minden sürgős.”),⁴⁹ a halállal lezárható tortúra közben időről időre valamelyes csábítást, megkísértést is jelent. A szenvedéstől, lassú múlástól való megszabadulás lehetősége néhol direkten erotikus konnotációjú csábításként is megjelenik:

44 ORBÁN, *A kozmikus gavallér*, 47.

45 Lásd például a korábban már idézett *Homlokán babérrel a költő* című vers záró szakaszában, ahol a repülés szimbolikája már épp ennek, a költészet–csoda–repülés–csillagok fogalom- és szimbólum-összekapcsolódások Orbán ezt tematizáló vershelyei mindegyike közül talán legdirektebb kifejtésével tér vissza: „A lélek persze szabad; / képzeletem kedvére csaponghat a csillagok közt, / s költőként rátalálhatok új szókapcsolatokra” ORBÁN, *Kocsmában méltó a vén kalóz*, 78. – Vagy a *Körtánc* című versben, ez alkalommal direkt, referenciális betegségutalás nélkül: „azt mondja a lélek a testnek / megjártam minden járatod folyosód üreged / ahajadtól a lábad körméig betöltelek magammal / most repülj / és a test szárnyak nélkül utánam fölemelkedik / lába pózna karja karó de nem azok tartják meg szemmagasan nem azok / a híg levegő”. ORBÁN, *Lakik a házunkban egy költő*, 49. – Illetve a *Tudósítás a kés alól* ciklus *Koktél* című darabját, melyben a költészet őrangyal gyanánt „rigóul” szólva idézi (meg) Berzsenyit: „emlitsük meg itt a versek szellemét is, az őrangyalomat – / fekete frakkjában egy kémény pódiumán feszített, / és azt skandálta rigóul: »Lollim barna szemöldöke«”. ORBÁN, *Ostromgyűrűben*, 28.

46 VINCZE Krisztián, „Test-Lélek koncepciók és a mögöttük álló szemléletváltás az európai filozófiában”, *Acta Medicinæ et Sociologica* 3, 4–5. sz. (2012): 65, hozzáférés: 2019.08.04. http://ams.foh.unideb.hu/sites/ams.foh.unideb.hu/files/061_vincze.pdf.

47 Elvégre ne feledjük, hogy „[A] test Platón szerint csak koporsó és börtön a lélek számára, amely éppen a test fizikalitása által okozott akadályok miatt nem juthat teljes ismeretre”. Uo., 65.

48 ORBÁN, *A fényes cáfolat*, 10.

49 Uo., 57.

csak szétszakadó kopoltyúkkal tűröm, ahogy záporoz rám
 az a támadva könyörgő, nem evilági hang:
 azonnal gyere át, le akarok veled feküdni!
 Olyan lesz majd ez is, csak most nem teszem le a kagylót
 s nem fordulok a fal felé, de inget, nadrágot veszek;
 tudom, ki ő, hiába van most kínai szabású arca;
 már vártalak, nyitja a századok vasán forduló ajtót,
 és mindent elborít kék lángot vető fekete haja;
 vékony füstcsík húz ki a kulcslyukon, az voltam én...⁵⁰

Belép az ajtón, egyből a mellemre ül;
 érzem sovány combjának bordáimat ropogtató vasfogóját
 és pinaszőrének enyhe hűgyszagát.
 Riszálja a derekát, élvezkedik⁵¹

kulcslyukon ajtórésen fal repedésén át behúz a szobádba
 testtelenül körülfog ölelget melléd fekszik az ágyba⁵²

Jeges lepedőjén szeretkezni hív a két fekete nővér,
 Szívhalál és Agyhalál⁵³

Könnyen kapta ölébe a Fekete Völegény
 a csonttá soványodott, szakállas arát.⁵⁴

Illetve az Orbán *Cantio optimájában*:

*Ki háltam valaha sikogató lánnyal,
 most hálok csak a meddő orvostudománnyal.
 Vajon s mikor leszen én szabadulásom?*⁵⁵

Öregedés, betegség és halál hármassága logikusan az idő fogalmiságában, az idő múlásának észlelésében és megítélésben találkozik össze Orbán Ottó elmúlást tematizáló verseiben. Úgy is fogalmazhatnánk, e gyakran megszemélyesített fogalmak, a hajdan összhangban lévő testet és lelket egyaránt támadó (előbbit megnyomorító, utóbbit rab-ságra kárhoztató, korlátozó), veszélyeztető és végül elpusztító („nincs lelemény, mely a

50 Uo., 54.

51 ORBÁN, *Ostromgyűrűben*, 40.

52 ORBÁN, *Lakik a házunkban egy költő*, 8.

53 ORBÁN, *Az éjnek rémjáró szaka*, 7.

54 Az idézet a betegség- és halálverseit Orbán Ottóval részben egy időben író-közreadó Petri György halálára íródott versből származik. ORBÁN, *Ostromgyűrűben*, 55.

55 ORBÁN, *Hallod-e te sötét árnyék*, 35.

múló időn kifogna”),⁵⁶ fenyegető entitások mind-mind a sorsszerűen szeszélyes, az emberinél nagyobb léptékű erővel bíró „idő” „megbízottjaiként” tevékenykednek. Legyen szó „Csont úr, a végrehajtó”-ról, „a fukar uzsorás”-ról, „sorskígyó”-ról, „a szalonnázó balsors”-ról, az iparát békeidőben „gondos kismester módjára” űző vagy „detektív” halálról, olybá tűnik, ezek mindvégig egy náluk is nagyobb, kegyetlenebb és szenvtelenebb hatalom ügynökeiként szerepelnek a versekben, amennyiben rombolásával mind ugyanazon célt szolgálta:

Az idő bankár; mosolyog, miközben öl,
s ha nem járhat el nyíltan, rejtékúton tart célja felé.⁵⁷

Summary

GÁBOR ÁDÁM NYERGES

‘The stubborn wave-motion’ – ageing–illness–death

In this study I am attempting to take a closer look at the conceptual and symbolic connotations of a motif group (consisting of: ageing, illness and death), being present as a dominant element in the last two decades of Ottó Orbán’s poetry. Orbán’s continuous effort to keep the identity of his poems’ narrator consistent and intact was the reason why his incurable illness did not appear in his texts as a traumatic experience (being able to ‘break’ or damage the integrity of the narrator’s identity), but as a natural, logical, inevitable (if tragic) turning point in his life story. And even though some of the concept kit, wording and symbolism used to describe the experience of unstoppable decay proved to be quite conventional (like using militant vocabulary to describe the ‘attacks’ of his illness in a similar way to what Susan Sontag had described as part of the rhetorical conventions surrounding our tactics of speaking about cancer), in Orbán’s view, ageing and illness are basically just earlier ‘stages’ of inevitable death. In his method of writing about the subject, his view of the body–soul dichotomy was also conventional, where the latter usually appeared as a (once) free bird (or other entity capable of flying) now incarcerated in the ‘prison’ of a damaged, ageing body (‘the traitor’ of the everyyoung but maturing soul). (This idea has its conceptional roots in philosophy of Plato and Thomas Aquinas.) However, studying Orbán’s poems, it seems to be apparent, that in his conception, both ageing and illness merely appear to be just ‘agents’ (while death appears as its unpleasant consequence) of a force much more powerful than human scale: the cruel and invincible ‘mass murderer’: the dispassionately passing ‘time’.

56 ORBÁN, *Ostromgyűrűben*, 23.

57 ORBÁN, *Egyik oldaláról a másikra fordul; él*, 44.